УДК 821.161.2-1.09Папенко:355.01
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.49.50

ПОЕТИКА ВІЙНИ У ЛІРИЦІ ВАСИЛЯ ПАПЕНКА: ОБРАЗИ, МОТИВИ, АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ

THE POETICS OF WAR IN VASYL PAPENKO'S LYRIC POETRY: IMAGES, MOTIFS, AND THE AUTHOR'S CONCEPT

Перевознюк В.В.,
orcid.org/0000-0001-9225-3459
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри лінгводидактики та журналістики
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Сізова К.Л.,
orcid.org/0000-0002-3269-6343
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри лінгводидактики та журналістики
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Сошенко С.М.,
orcid.org/0000-0002-5634-2945
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгводидактики та журналістики
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

У статті досліджено поетику війни у ліриці Василя Папенка – представника сучасної літератури Кременчуччини. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення художньої репрезентації російсько-української війни в сучасному літературному процесі, зокрема творчості авторів, чий поетичний доробок безпосередньо відображає досвід воєнної доби. Мета статті полягає у визначенні основних образів і мотивів воєнної тематики, аналізі художніх засобів її репрезентації, з'ясуванні функціонально-смислової ролі образів України та рідного краю, а також окресленні авторської концепції війни та її місця в сучасній літературі регіону. Методологічну основу становлять методи текстуального, мотивного, образного та поетикального аналізу, а також елементи контекстуального підходу. Установлено, що центральним у ліриці Василя Папенка є образ війни як всеохопного екзистенційного досвіду, що впливає на фізичний і психологічний стан людини, змінює її сприйняття часу, життя та смерті. Виокремлено образи воїна-захисника, загиблого побратима, мирних сіл, рідної землі, України та слова як духовної зброї. Провідними мотивами є боротьба, жертовність, смерть, пам'ять про загиблих, свобода, незламність, патріотизм і надія на мирне майбутнє. З'ясовано, що для художньої репрезентації воєнної дійсності автор активно використовує метафори, антитези, символи, епітети, контраст, лаконізм та поєднання фронтової конкретики з побутовими деталями. Особливого значення набуває протиставлення війни й миру, життя й смерті, втрати й надії. Доведено, що образ України та рідного краю формує ціннісне ядро поетичної картини світу автора. Рідна земля постає простором життя, пам'яті, духовної єдності та майбутнього, за який точиться боротьба. Авторська концепція війни поєднує трагедійне осмислення людських втрат із утвердженням свободи, національної стійкості та віри в перемогу. Лірика Василя Папенка репрезентує локальний досвід війни, який набуває загальнонаціонального звучання, що визначає її вагоме місце в сучасній літературі рідного краю.

Ключові слова: Василь Папенко, поетика війни, воєнна лірика, образ України, мотив пам'яті, література рідного краю.

The article examines the poetics of war in the lyric poetry of Vasyl Papenko, a representative of contemporary Kremenchuk literature. The relevance of the study is determined by the need to comprehend the artistic representation of the Russian-Ukrainian war in contemporary literary processes, particularly in the works of authors whose poetic output directly reflects the experience of wartime. The aim of the article is to identify the main images and motifs of war-related themes, analyse the artistic means of their representation, clarify the functional and semantic role of the images of Ukraine and the native land, and outline the author's concept of war and its place in contemporary regional literature. The methodological framework comprises textual, motif-based, figurative, and poetic analysis, complemented by elements of the contextual approach. The study establishes that the central image in Vasyl Papenko's lyric poetry is war as an all-encompassing existential experience that affects the physical and psychological state of individuals and transforms their perception of time, life, and death. The main images identified include the soldier-defender, the fallen comrade-in-arms, peaceful villages, the native land, Ukraine, and the word as a spiritual weapon. The dominant motifs are struggle, sacrifice, death, remembrance of the fallen, freedom, resilience, patriotism, and hope for a peaceful future. It has been found that the author extensively employs metaphors, antitheses, symbols, epithets, contrasts, conciseness, and the combination of frontline realities with everyday details to represent the experience of war. Of particular importance is the opposition between war and peace, life and death, loss and hope. The study demonstrates that the image of Ukraine and the native land constitutes the value-based core of the author's poetic worldview. The native land is presented as a space of life, memory, spiritual unity, and the future for which the struggle is being waged. The author's concept of war combines a tragic understanding of human losses with the affirmation of freedom, national resilience, and faith in victory. Vasyl Papenko's lyric poetry represents the local experience of war, which acquires broader national significance and thus occupies an important place in contemporary regional literature.

Key words: Vasyl Papenko, poetics of war, war poetry, image of Ukraine, motif of remembrance, regional literature.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна стала одним із визначальних чинників сучасного українського культурного й літературного процесу, зумовивши активне переосмислення художніх способів репрезентації воєнної дійсності. Поезія як особливо чутливий до суспільних трансформацій вид літератури фіксує не лише безпосередні події війни, а й їхній психологічний, емоційний, аксіологічний та національно-ідентифікаційний виміри. У сучасній ліриці війна постає через образи Батьківщини, рідної землі, дому, воїна, пам'яті, втрати, смерті, руйнування, спротиву й надії. Водночас художнє осмислення воєнного досвіду дедалі частіше пов'язується з конкретним простором – містом, селом, регіоном, рідним краєм, який із географічної категорії перетворюється на простір пам'яті, особистої причетності та національної ідентичності.

Контекстом дослідження є науково-освітня діяльність кафедри лінгводидактики та журналістики Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, у межах якої реалізується науковий проєкт «Локально орієнтоване навчання» (свідоцтво про реєстрацію № 147181 від 20 травня 2026 р.). Проєкт спрямований на теоретичне обґрунтування та практичну реалізацію локально орієнтованого підходу в освіті, зокрема через актуалізацію культурного, історичного, літературного й соціального потенціалу Кременчуччини. Одним із важливих напрямів проєкту є залучення літератури рідного краю до освітнього та дослідницького простору, що передбачає вивчення творчості письменників і поетів у взаємозв'язку з локальною культурною пам'яттю, історією та сучасним досвідом громади. У цьому контексті дослідження поетики війни у ліриці поета з Кременчуччини Василя Папенка набуває не лише літературознавчого, а й локально-культурного значення, оскільки дає змогу розкрити особливості художньої репрезентації воєнного досвіду крізь призму образу рідного краю.

Поетичні збірки митця «Рік довжиною в життя…» (2022) та «Де кожне слово дихає Вкраїною» (2025) репрезентують авторське осмислення воєнних подій крізь призму особистого переживання, історичної пам'яті, любові до Батьківщини та усвідомлення відповідальності за її майбутнє. Проте поетика війни у творчості Василя Папенка, зокрема взаємозв'язок воєнної тематики, образу рідного краю та національної картини світу**,** ще не стала предметом спеціального комплексного дослідження.

Актуальність проблеми посилюється необхідністю розвитку концепції літератури рідного краю та локально орієнтованого підходу до її вивчення. Локально орієнтоване навчання передбачає залучення культурного, історичного й літературного потенціалу конкретного місця до освітнього процесу, що актуалізує потребу в системному дослідженні творчості письменників, пов'язаних із певним регіоном. У цьому аспекті поезія Василя Папенка може розглядатися як важливий компонент літератури рідного краю, здатний забезпечити зв'язок між локальним досвідом, загальнонаціональною історичною пам'яттю та сучасним осмисленням війни.

Проблема дослідження полягає у визначенні специфіки поетичної репрезентації війни у ліриці Василя Папенка, систематизації ключових образів і мотивів, виявленні ролі локального простору та з'ясуванні особливостей авторської концепції війни, України й рідного краю. Її розв'язання передбачає поєднання літературознавчого та локально орієнтованого підходів, що дасть змогу розкрити індивідуально-авторське бачення воєнної реальності та визначити місце творчості Василя Папенка в сучасному літературному процесі й літературі рідного краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна українська література активно осмислює досвід російсько-української війни, що зумовлює формування окремого напряму літературознавчих студій, присвячених дискурсу війни, мілітарній поезії, художній репрезентації травматичного досвіду, пам'яті та національній ідентичності. Важливе місце в цьому контексті посідає монографія О. Пухонської **«**Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі» [9], у якій війна розглядається як явище, що виходить за межі безпосереднього бойового досвіду та охоплює широкий спектр культурних, психологічних і світоглядних проблем. Л. Романенко досліджує сучасну війну у творчості українських письменників і спогадах її учасників, звертаючи увагу на взаємодію художнього та документального способів осмислення воєнної реальності [10]. Історико-літературний вимір проблеми представлено в дослідженнях Т. Белімової [1] та А. Маліцької [5].

Безпосередньо проблемі сучасної української поезії війни присвячені праці Т. Урись [12], Т. Скуратко та Н. Сеньовської [11]. Т. Урись характеризує дискурс війни в сучасній українській поезії як складну систему художніх репрезентацій, у якій взаємодіють мотиви боротьби, смерті, втрати, пам'яті, Батьківщини та духовного опору [12]. Т. Скуратко, Н. Сеньовська визначають сучасну українську літературу війни як комплексну художню візію досвіду нації, що

дає підстави розглядати індивідуальну авторську творчість як частину ширшого процесу художнього осмислення історичних подій [11]. Ці положення є важливими для аналізу лірики Василя Папенка, оскільки його поезія може бути прочитана водночас як особистісна реакція на воєнні події та як художня репрезентація колективного досвіду українців.

Окремий напрям становлять дослідження поетики сучасної мілітарної лірики. О. Вертипорох аналізує принцип «айсберга» в сучасній українській поезії про війну, акцентуючи на ролі підтексту, художньої деталі, недомовленості та опосередкованої репрезентації травматичного досвіду [3]. Такий підхід є продуктивним для дослідження лірики Василя Папенка, адже воєнна реальність у поетичному тексті може передаватися не лише через прямий опис подій, а й через символічні образи, метафори, пейзажні картини, контрасти та емоційно насичені деталі. У. Федорів, досліджуючи топоси пам'яті в сучасній українській мілітарній поезії, актуалізує проблему художнього простору війни та способів закріплення індивідуальної й колективної пам'яті [3].

Міжкультурний аспект репрезентації війни представлено в дослідженні І. Зелененької [4]. Т. Бикова розглядає особливості інтерпретації сучасних поетичних творів про війну у вищій школі, що актуалізує освітній потенціал літератури війни та її значення для формування історичної пам'яті, громадянської позиції й ціннісних орієнтирів [2].

Для цього дослідження особливо важливим є поєднання мілітарного та локального аспектів художнього аналізу. Війна в сучасній українській поезії постає не лише як масштабна історична подія, а й як явище, що безпосередньо змінює простір повсякденного життя конкретної людини, громади та регіону. У такому прочитанні поняття Батьківщини може реалізуватися на двох взаємопов'язаних рівнях: Україна як макропростір національної ідентичності та рідний край як мікропростір особистої пам'яті, дому й емоційної приналежності. Теоретичне підґрунтя для такого підходу становить концепція локально орієнтованого навчання, представлена у монографії В. Перевознюк [8]. Локально орієнтоване навчання ґрунтується на використанні культурного, історичного, соціального та природного потенціалу конкретної території як ресурсу освітньої діяльності. У контексті літературознавчого дослідження цей підхід може бути розширений до принципу локалізованого прочитання художнього тексту, за якого твір розглядається у зв'язку з простором його виникнення, локальною культурою, історичною пам'яттю та досвідом громади.

Важливим для такого підходу є поняття літератури рідного краю, яка забезпечує зв'язок художнього тексту з конкретним культурно-територіальним середовищем. Навчальний посібник В. Перевознюк, К. Сізової та С. Сошенко із сучасної літератури рідного краю [15] актуалізує можливості вивчення літератури через категорії місця, локальної ідентичності, культурної пам'яті та взаємодії автора з рідним середовищем. У цьому аспекті творчість Василя Папенка може бути розглянута не лише як складник сучасної української літератури війни, а й як репрезентація літератури рідного краю, у якій локальний простір набуває художнього, історичного та аксіологічного значення.

Безпосереднім матеріалом для такого аналізу є поетичні збірки Василя Папенка «Рік довжиною в життя…» [7] і «Де кожне слово дихає Вкраїною» [6]. Особливо показовою для визначення авторської концепції є друга збірка, назва якої вже на рівні авторської номінації актуалізує зв'язок поетичного слова з Україною, рідною землею та національною культурою. Аналіз цих видань дозволяє простежити взаємодію загальнонаціональних і локальних образів, мотивів війни, пам'яті, дому, рідної землі, втрати, героїзму та надії.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні особливостей поетики війни у ліриці Василя Папенка**.** Для її досягнення передбачено: визначити основні образи й мотиви воєнної тематики; проаналізувати художні засоби її репрезентації; з'ясувати роль образу України та рідного краю; окреслити особливості авторської концепції війни та її місце в сучасній літературі рідного краю.

Виклад основного матеріалу. У ліриці Василя Папенка образ війни постає не лише як військове протистояння, а як всеохопний стан буття людини й суспільства. Це виразно передано метафорами: «до металу оголені нерви» [7, с. 30], «війна клокоче у венах» [7, с. 30]. Війна ніби проникає у фізичний і психологічний простір людини, стає частиною її крові, нервів, щоденного існування.

Поряд із ним формується образ воїна-захисника, пов'язаний із мотивами мужності, жертовності та відповідальності за життя інших. Воїни постають як ті, хто перебуває на межі між життям і смертю, миром і війною:

Мерехтять, наче зорі, обличчя,
Лиця тих, хто не прийде з війни.
На сторожі життя в пограниччі.
Побригадно крокують вони [6, с. 11]

Мотив втрати поєднується з мотивом пам'яті: загиблі продовжують існувати у свідомості живих.

Важливим є мотив ціни свободи, концентровано виражений у формулі «Воля кров'ю оплачена» [7, с. 40]. Воля постає не абстрактною цінністю, а результатом жертовності й боротьби. З цим мотивом безпосередньо пов'язаний мотив незламності України, який реалізується через переконання:

Наша зброя – це слово,
Котра в ціль б'є чудово.
Ворог нас не здолає,
Доки слово лунає [6, с. 79]

Окреме місце посідає мотив надії на мирне майбутнє. У сні ліричного героя репрезентовано контраст між реальністю війни та бажаним майбутнім. Образ квітучих вишень набуває символічного значення як знак миру, життя, відновлення рідної землі:

Я бачив сон на другий день війни,
У ньому вишні квітнуть в мирних селах,
На грудях юних ветеранів ордени,
І йдуть молебни у церквах й костелах [7, с. 7]

Війна у поезії Василя Папенка репрезентується передусім через метафоризацію, антитезу, символізацію, епітети, лаконізм та контрастне зіставлення воєнних і побутових реалій**.** Особливо продуктивними є метафори, що передають психологічний стан людини: «до металу оголені нерви» [7, с. 30], «війна клокоче у венах» [7, с. 30]. Вони персоніфікують війну й водночас підкреслюють її фізичне та психологічне проникнення в людське життя.

Характерним прийомом є контраст, коли військові події поєднуються з буденними деталями:

Оборона, відступ, кава…
Ранок – побратима смерть.
Обстріл, вечір – чорна кава…
Життя – дивна круговерть [7, с. 39]

Слово «кава» стає своєрідним маркером повсякденності, яка в умовах війни співіснує зі смертю та обстрілами. Лаконічна форма, уривчасті конструкції, називні речення відтворюють фрагментарність і напруженість фронтового досвіду.

Важливу роль відіграє антитеза «життя – смерть», «війна – мир», «свої – ворог». Показовим є фінальний вислів «Коли не ти, а орк – мішень» [7, с. 28], який передає специфічну психологію виживання в умовах постійної небезпеки.

Образ України в наведених текстах репрезентований передусім через образ рідної землі та мирних сіл. Вишні, села, церкви й костели формують національно маркований художній простір: «вишні квітнуть в мирних селах», «молебни у церквах й костелах» [7, с. 7]. Рідний край постає не просто географічним простором, а духовною батьківщиною, за яку точиться боротьба.

Особливого значення набуває протиставлення мирного образу рідної землі та спустошеної війною реальності. Саме через цю антитезу автор увиразнює цінність України як простору життя, пам'яті, культури й майбутнього. Образ України водночас набуває символічного виміру: захищаючи конкретні села, міста й людей, воїн захищає право народу на свободу та власне майбутнє.

Авторська концепція війни у ліриці Василя Папенка ґрунтується на її осмисленні як трагедії, випробування і водночас боротьби за свободу та збереження національного буття**.** Поет не романтизує війну: поряд із героїчним пафосом присутні смерть побратимів, постійна небезпека, психологічна напруга, втома й усвідомлення високої ціни перемоги.

Водночас війна не позбавляє людину здатності мріяти про мир, пам'ятати

загиблих і вірити в майбутнє. Символічним у цьому контексті є образ слова як зброї. Поетична творчість постає ще одним способом протистояння ворогові, збереження пам'яті та утвердження національної ідентичності.

У контексті сучасної літератури рідного краю лірика Василя Папенка репрезентує документально-емоційне й водночас художньо осмислене бачення російсько-української війни, у якому локальний досвід набуває загальнонаціонального значення. Специфіка його поетики полягає у поєднанні фронтової конкретики, лаконізму, розмовної інтонації та символічних образів України, волі, пам'яті й слова.

Висновки. У ліриці Василя Папенка війна постає як всеохопний екзистенційний досвід, що визначає психологічний стан людини й суспільства. Основними є образи війни, воїна-захисника, загиблого побратима, України та рідної землі; провідними мотивами – боротьба, жертовність, смерть, пам'ять, воля, незламність і надія на мир. Художня репрезентація воєнної дійсності ґрунтується на метафоризації, антитезі, символізації, контрасті, лаконізмі та поєднанні фронтової конкретики з побутовими деталями. Образ України та рідного краю увиразнюється через символи мирних сіл, вишень, храмів, формуючи простір, який потребує захисту.

Авторська концепція війни поєднує трагедійне осмислення людських втрат із утвердженням волі, патріотизму й віри в перемогу. Поезія Папенка є важливим складником сучасної літератури рідного краю,

оскільки фіксує локальний досвід війни та водночас надає йому загальнонаціонального звучання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в порівняльнjve аналізs воєнної лірики Василя Папенка з творчістю інших сучасних авторів Полтавщини для визначення спільних і відмінних тенденцій розвитку регіональної літератури в умовах російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белімова Т. Поетична візія російсько-української війни: від Шевченка до сучасності. *Шевченкознавчі студії*. 2024. № 27, ч. 1. С. 5–31. DOI: 10.17721/2410-4094.2024.1(27).1/5-31

2. Бикова Т. В. Сучасні поетичні твори про війну: особливості інтерпретації у вищій школі. *Сучасні досягнення в науці та освіті*: зб. пр. XVIII Міжнар. наук. конф., 13–20 верес. 2023 р., м. Нетанія (Ізраїль). Хмельницький: ХНУ, 2023. С. 100–103.

3. Вертипорох О. Принцип «айсберга» в сучасній українській поезії про війну. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Вип. 210. С. 71–76. DOI: 10.32782/2522-4077-2024-210-10

4. Зелененька І. А. Інтерпретація війни в Україні: українська, польська, болгарська, литовська поезія (на матеріалі антології «Весна озброєна»). *Українська література : історичний досвід і перспективи*. 2023. № 1. С. 102–112. DOI: 10.31652/3041-1084-2023-1-102-112

5. Маліцька А. Українська поетична мілітарна традиція: до питання витоків. *Вісник ОНУ*. Сер.: Філологія. 2025. Т. 30. Вип. 2(32). С. 51–58. DOI: 10.18524/2307-8332.2025.2(32).350476

6. Папенко В. Де кожне слово дихає Вкраїною. Чернівці: Родовід, 2025. 86 с.

7. Папенко В. Рік довжиною в життя…: збірка творів. Мукачево: Карпатська вежа, 2022. 80 с.

8. Перевознюк В. Основи локально орієнтованого навчання: досвід Кременчуччини: монографія. Кременчук: Видавничий відділ КрНУ, 2025. 286 с.

9. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Дискурсус, 2022. 288 с.

10. Романенко Л. В. Сучасна війна у творчості українських письменників і спогадах учасників. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 4. т. 1. С. 117–121.

11. Скуратко Т. М., Сеньовська Н. Л. Сучасна українська література війни як комплексна художня візія досвіду нації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Т. 36 (75). № 6. Ч. 2. С. 27–32. DOI: 10.32782/2710-4656/2025.6.2/06

12. Урись Т. Ю. Дискурс війни у сучасній українській поезії. *Вісник науки та освіти.* 2023. № 5 (11). С. 246–259. DOI: 10.52058/2786-6165-2023-5(11)-246-259

13. Федорів У. Топоси пам'яти в сучасній українській мілітарній поезії. *Українське літературознавство*. 2025. Вип. 89–90. С. 207–220.

14. Шинкарик Ю. Голос із окопів: чому мілітарна література стає новою класикою для української школи. *Українознавство*. 2026. №1 (98). С. 298–230.

15. Perevozniuk V., Sizova K., Soshenko S. Modern native land literature: навч. посіб. Кременчук: Редакційно-видавничий відділ КрНУ, 2023. 105 с.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 02.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2026